

*І. С. Герасименко,
здобувач, Академія муніципального управління*

ВПЛИВ ІНВЕСТИЦІЙНОЇ ПОЛІТИКИ НА ПОДОЛАННЯ ДИСПРОПОРЦІЙ У РОЗВИТКУ РЕГІОНІВ

Визначено системоутворювальну функцію інвестицій у сучасних умовах господарювання. Розроблено механізми удосконалення систем стратегічного управління розвитком регіону.

System-defined function of investment in the modern business environment. The mechanism of improvement of strategic management development.

Ключові слова: інвестиційна політика, регіон, соціально-економічний розвиток, фінансова криза, формування.

ВСТУП

У сучасних умовах світової фінансової кризи, посилення кризових явищ в Україні та світі, враховуючи обмеженість ресурсів, перш за все фінансових, питання соціально-економічного розвитку регіону необхідно розглядати з точки зору пошуку додаткових джерел їх формування, основним з яких виступають інвестиції. Об'єктивно існуючі у багатьох регіонах України передумови для прискореного економічного розвитку стримуються дефіцитом інвестиційних ресурсів для забезпечення простого та розширеного відтворення. Тому для активізації економічних процесів як в країні, так і в її регіонах існує необхідність залучення значного приросту інвестиційних ресурсів з інвесторів різних рівнів та розширення інвестиційних джерел. Така задача може бути вирішена за допомогою реалізації ефективної науково обгрунтованої регіональної інвестиційної політики. Розробка такої політики повинна спиратися на використання теоретичного та методичного інструментарію дослідження динаміки інвестиційного середовища, на оцінку інвестиційного потенціалу регіону, на аналіз факторів впливу на регіональні інвестиційні процеси.

АНАЛІЗ ОСТАННІХ НАУКОВИХ ДОСЛІДЖЕНЬ

Останніми роками дослідженню інвестиційного потенціалу регіонів України, оцінки інвестиційної привабливості як окремих суб'єктів господарювання, так і регіонів і країни в цілому, аналізу інвестиційної та інноваційної політики, проблемі розвитку інвестиційного ринку приділяється значна увага науковців, серед яких А.М. Асаул, Є.І. Бойко, П.Т. Бубенко, М.П. Бутко, З.Г. Ватаманюк, В.М. Геєць, З.В. Герасимчук, Б.М. Данилишин, М.Б. Дацишин, В.Ю. Керецман, І.І. Кукурудза, В.В. Мортіков, В.О. Онищенко, О.Ю. Орловська, М.М. Паламарчук, Л.О. Петкова та інші.

ПОСТАНОВКА ЗАВДАННЯ

- визначити системоутворювальну функцію інвестицій у сучасних умовах господарювання;
- розробити механізми удосконалення систем стратегічного управління розвитком регіону.

РЕЗУЛЬТАТИ

Умови інвестиційної діяльності завжди формуються під впливом певних факторів, а саме: політичних, законодавчих, економічних, соціальних, природно-географічних, екологічних та технічних. В Україні основними нормативно-правовими актами, якими регулюється інвестиційна діяльність, є закони України, укази Президента України, постанови Кабінету Міністрів, інші нормативно-правові акти, в тому числі локальні. Частиною вітчизняного законодавства відповідно до статті 9 Конституції України є ратифіковані Верховною Радою України міжнародні договори [8 ст. 132]. Окрім того, як визначено у статті 22 Закону України "Про інвестиційну діяльність" [4], "...якщо міжнародним договором України встановлено інші правила, ніж ті, що містяться в законодавстві про інвестиційну діяльність України, то застосовуються правила міжнародного договору".

У будь-якій країні наявність чіткого, систематизованого законодавства, політичної стабільності, послідовних економічних реформ, високого інвестиційного, виробничого, трудового, інтелектуального, інформаційного, природного, інноваційного потенціалу завжди будуть пріоритетними факторами при виборі інвесторами об'єктів для капіталовкладень.

В Україні створена потужна нормативно-правова база для врегулювання відносин, що виникають в процесі інвестування. Так, один з основних таких законів — Закон України "Про інвестиційну діяльність" [4] — у статті 1 встановлює, що "інвестиціями є всі види майнових та інтелектуальних цінностей, що вкладаються в об'єкти підприємницької та інших видів діяльності, в результаті якої створюється прибуток (доход) або досягається соціальний ефект". Відповідно до даного Закону такими цінностями можуть бути: кошти, цільові банківські вклади, паї, акції та інші цінні папери; рухоме та нерухоме майно (будинки, споруди, устаткування та інші матеріальні цінності); майнові права інтелектуальної власності; сукупність технічних, технологічних, комерційних та інших знань, оформлених у вигляді технічної документації, навиків та виробничого досвіду, необхідних для організації того чи іншого виду виробництва, але не запа-

тентованих ("ноу-хау"); права користування землею, водою, ресурсами, будинками, спорудами, обладнанням, а також інші майнові права та інші цінності.

Інвестиційною діяльністю є сукупність практичних дій громадян, юридичних осіб і держави щодо реалізації інвестицій. Інвестиційна діяльність здійснюється на основі:

- інвестування, здійснюваного громадянами, недержавними підприємствами, господарськими асоціаціями, спілками і товариствами, а також громадськими і релігійними організаціями, іншими юридичними особами, заснованими на колективній власності;

- державного інвестування, здійснюваного органами влади і управління України, Кримської АРСР, місцевих Рад народних депутатів за рахунок коштів бюджетів, позабюджетних фондів і позичкових коштів, а також державними підприємствами і установами за рахунок власних і позичкових коштів;

- іноземного інвестування, здійснюваного іноземними громадянами, юридичними особами та державами;

- спільного інвестування, здійснюваного громадянами та юридичними особами України, іноземних держав.

Інноваційна діяльність, згідно статті 3 Закону України "Про інвестиційну діяльність", є однією з форм інвестиційної діяльності, яка здійснюється з метою впровадження досягнень науково-технічного прогресу у виробництво і соціальну сферу.

Об'єктами інвестиційної діяльності можуть бути "будь-яке майно, в тому числі основні фонди і оборотні кошти в усіх галузях та сферах народного господарства, цінні папери, цільові грошові вклади, науково-технічна продукція, інтелектуальні цінності, інші об'єкти власності, а також майнові права. Суб'єктами (інвесторами і учасниками) інвестиційної діяльності можуть бути громадяни і юридичні особи України та іноземних держав, а також держави" [4, ст. 4—5].

Вважаємо, що під об'єктами інвестування слід розуміти всі можливі господарські одиниці, які здатні залучати інвестиції та направляти їх для власного економічного розвитку.

Суб'єктами можуть бути будь-які фізичні і юридичні особи, що здійснюють капіталовкладення у об'єкти.

Стаття 11 Закону України "Про інвестиційну діяльність" закріплює цілі державного регулювання інвестиційної діяльності. Державне регулювання інвестиційної діяльності здійснюється з метою реалізації економічної, науково-технічної і соціальної політики. Воно визначається показниками економічного і соціального розвитку України, республіканськими і регіональними програмами розвитку народного господарства, республіканським і місцевими бюджетами, передбачуваними в них обсягами державного фінансування інвестиційної діяльності. При цьому створюються пільгові умови інвесторам, що здійснюють інвестиційну діяльність у найбільш важливих для задоволення суспільних потреб напрямках, насамперед, соціальній сфері, технічному і технологічному вдосконаленні виробництва, створенні нових робочих місць для громадян, які потребують соціального захисту, впровадженні відкриттів і винаходів, в агропромисловому комплексі, в реалізації програм ліквідації наслідків Чорнобильської аварії, у виробництві будівельних матеріалів, в галузі освіти, культури, охорони навколишнього середовища і здоров'я [4].

У багатьох країнах світу з метою більшого залучення іноземних інвестицій в економіку держави для іноземних інвесторів встановлюється національний режим інвестиційної діяльності, в т.ч. в Україні відповідно до статті 7 Закону України "Про режим іноземного інвестування" [6].

Одним із перших нормативно-правових актів, який встановлював на території України захист прав та законних інтересів для іноземних інвесторів став Закон України "Про захист іноземних інвестицій в Україні", стаття 1 якого закріп-

лювала, що "інвестиції, прибутки, законні права та інтереси іноземних інвесторів на території України захищаються її законами" [3]. Наступним кроком у створенні нормативно-правової бази в сфері захисту прав іноземних інвесторів став Закон України "Про іноземні інвестиції", який встановлював значну кількість гарантій та пільг у сфері оподаткування для спільних підприємств [5].

Однак, як свідчить вітчизняний і світовий досвід, направленість законодавства та економіки на значний приплив іноземних інвестицій не завжди тягне за собою виправдані сподівання, окрім того, залежність від іноземних інвестицій передбачає відтік капіталу, що стає причиною зменшення джерел формування фінансових ресурсів країни. Тому економічна програма розвитку держави повинна враховувати збереження визначеної позитивної пропорції між видами інвесторів у процесі залучення інвестицій, що й було реалізовано завдяки прийняттю 19 березня 1996 року Закону України "Про режим іноземного інвестування" [6]. Даний Закон був направлений на вирівнювання умов інвестування для вітчизняних та іноземних інвесторів, а Закон України "Про усунення дискримінації в оподаткуванні суб'єктів підприємницької діяльності, створених з використанням майна та коштів вітчизняного походження" [7] взагалі скасовував встановлені Законом України "Про іноземні інвестиції" гарантії та пільги, встановлені для іноземних інвесторів та спільних підприємств.

Важливою умовою для залучення інвестицій є наявність чіткого та стабільного законодавства, зокрема такого, яке регулює інвестиційні процеси. Нормативно-правові акти держави повинні враховувати позитивні та негативні наслідки, спричинені їх застосуванням, орієнтуючись, перш за все, на національні інтереси країни, та мати на меті покращення її соціально-економічного становища та враховувати пріоритетний внутрішній напрямок розвитку інвестиційних процесів, а не лише створити правове середовище для залучення коштів, які все одно потім будуть виведені за межі держави у випадку залучення іноземних інвестицій.

Проте, в умовах фінансової кризи, нестачі матеріальних та фінансових ресурсів, значення іноземних інвестицій збільшується і тому існуюча ситуація відповідно вимагає створення програм економічного розвитку по залученню інвестицій, в т.ч. іноземних з метою збільшення внутрішніх джерел нагромадження фінансових ресурсів.

У законодавстві України відсутнє визначення змісту категорії "інвестиційний потенціал регіону", тому це питання є предметом дискусії серед вітчизняних та зарубіжних науковців. Поняттю "потенціал" передують поняття "ресурси". Як справедливо зазначає В. Мартиненко, у "науковій соціально-економічній літературі термін "ресурси" застосовують частіше як синонім "потенціалу", що призводить до надання природним факторам властивостей, які можливі тільки при функціонуванні людського суспільства" [9, с. 132].

Аналізуючи актуальні завдання регіональної політики України, зазвичай виділяють сім основних факторів інтенсифікації соціально-економічного розвитку регіонів: людський капітал, інновації, адміністративний менеджмент, розподіл повноважень між центром і регіоном, адміністративно-територіальна реформа, стратегічне планування і програмування регіонального розвитку, а також зовнішньоекономічні зв'язки і транскордонне співробітництво [2]. Вплив банківської системи регіону на формування інвестиційної політики регіону був глибоко досліджений у публікаціях В.О. Онищенко [10]. Проблема формування і використання інвестиційного потенціалу активно розглядається в дослідженнях М.П. Бутко [1]. На його думку, важливим джерелом нарощування інвестиційних ресурсів регіону, яке до того ж нині майже не використовується, є заощадження населення. Частина коштів населення, що спрямовується в інвестиційне рус-

ло, дуже незначна. Це свідчить про відсутність реальних умов і ефективних стимулів для залучення грошей населення на інвестиційні цілі. З цим погоджується й Орловська Ю.В., яка зазначає, що "заощадження населення більшою мірою виступають джерелом непрямого фінансування, тому що значна частка їх проходить через фінансові ринкові канали за допомогою різноманітних ринкових механізмів, фінансових інструментів" [11]. Для розв'язання цієї проблеми пропонується модифікація податкової і митної систем, зміна деяких правил обслуговування клієнтів банками, мобілізація накопичень населення шляхом створення системи додаткових державних гарантій заощаджень населення для банків і фінансових інститутів довгострокових заощаджень (пенсійних, страхових фондів). Банки і фінансові інститути, що виявлять бажання ввійти в цю систему, повинні взяти на себе підвищені зобов'язання із забезпечення надійності внесків населення. Крім того, на думку М.П. Бутко, потрібно законодавчо усунути перепони на шляху легалізації валютних вкладів некримінального походження.

Розробляючи механізми удосконалення систем стратегічного управління розвитком регіону, розглядає такі найважливіші, ключові напрями регіональної політики в країні, як [12]:

- налагодження тісної взаємодії загальнодержавного та регіонального рівнів управління;
- аналіз концептуальної теоретичної основи здійснення державної регіональної політики;
- оцінку організаційного, фінансового і правового забезпечення регіонального розвитку;
- класифікацію методів регулювання регіонального розвитку.

Методологічні підходи до визначення рівня регіонального розвитку, необхідність розробки нових положень регіональної політики інноваційного напрямку розглядається в дослідженнях Л.І. Федулової та Н.Ю. Буга [13]. Вони зазначають, що "перед наукою в сучасних умовах постає завдання надання допомоги органам державного управління та регіональній адміністрації і бізнес-товариству в розробці збалансованої та ефективної стратегії регіонального економічного розвитку, що забезпечить конкурентоспроможність і підвищення рівня життя населення та дозволить: 1) створити передумови для економічного зростання через ініціювання реальних та цілеспрямованих змін у стратегічних економічних суб'єктах регіону; 2) розробляти не декларативні документи, а стратегії, наповнені реальним змістом; 3) забезпечити збалансованість та реалістичність регіональної стратегії завдяки врахуванню результатів стратегічного планування регіональних стратегічних економічних суб'єктів; 4) використовувати більш досконалі методи, аналізу бізнес-клімату та розробляти реальні рекомендації щодо його вдосконалення; 5) розробляти ключові індикатори, які дозволять здійснювати моніторинг процесу реалізації стратегії; 6) проводити зміни, спрямовані на підвищення ефективності адміністративного управління та відповідне підвищення вірогідності успіху реалізації стратегії".

ВИСНОВКИ

Таким чином, держава через відповідну інвестиційну політику повинна активно впливати на подолання диспропорцій у розвитку регіонів. Є чимало чинників, які роблять державу найбільш важливим суб'єктом інвестиційної діяльності. Серед цих чинників найбільш істотними є такі:

- концентрація в руках держави значної частини виробничого потенціалу;
- існуюча жорстка система оподаткування, з одного боку, суттєво зменшує інвестиційні можливості підприємств, а з іншого — забезпечує акумулювання величезних фінансових ресурсів, які можуть бути використані для інвестування тих чи інших проектів;

— приватний сектор утримується від активної інвестиційної політики, боячись ризикувати своїми капіталами. Він, як правило, утримується від довгострокових капіталовкладень, які забезпечують структурну перебудову економіки;

— структурна перебудова значною мірою повинна бути спрямована на розвиток галузей виробничої і соціальної інфраструктури, які внаслідок низької прибутковості навіть у країнах з розвинутою ринковою економікою інвестуються головним чином державою;

— держава має можливість впливати на структурну перебудову не тільки методом прямого інвестування, а й шляхом опосередкованого впливу на макроекономіку, зокрема через механізм податкової, кредитної і цінової політики. Наприклад, шляхом диференціювання податкових ставок державні фінансові органи можуть стимулювати розвиток найбільш прогресивних секторів економіки і стримувати розвиток неперспективних. Маневрування ставкою процента дає можливість державі формувати прогресивну структуру народного господарства. В цьому напрямі діє і гнучка система регулювання цін на найбільш важливі види продукції.

Література:

1. Бутко М. Сучасна проблематика оцінки інвестиційної привабливості регіону: (на прикладі Чернігівської області) / М. Бутко // Економіка України. — 2005. — № 11. — С. 30—37.
2. Долишній М.І. Актуальні завдання регіональної політики України в сучасних умовах / М.І. Долишній // Регіональна економіка. — 2004. — № 3. — С. 16—32.
3. Закон України "Про захист іноземних інвестицій в Україні" від 10.09.1991р. № 1540а-XII // ВВР. — 1991. — № 46. — Ст. 616.
4. Закон України "Про інвестиційну діяльність" від 18.09.1991р. № 1560-XII станом на 14.01.2009р. // ВВР. — 1991. — № 47. — Ст. 646, Ст. 647.
5. Закон України "Про іноземні інвестиції" від 13.03.1992р. № 2198-XII станом на 25.02.2000р. // ВВР. — 1992. — № 26. — ст. 357.
6. Закон України "Про режим іноземного інвестування" від 19.03.1996р. № 93/96-ВР станом на 24.11.2009р. // ВВР. — 1996. — № 19. — Ст. 80.
7. Закон України "Про усунення дискримінації в оподаткуванні суб'єктів підприємницької діяльності, створених з використанням майна та коштів вітчизняного походження" від 17.02.2000р. № 1457-III // ВВР. — 2000. — № 12. — Ст. 97.
8. Конституція України від 28.06.96р. // ВВР. — 1996. — № 30. — Ст. 141.
9. Мартиненко В. До питання про визначення інвестиційного потенціалу економіки України / В. Мартиненко // 36. наук. праць УАДУ. — 2010. — Вип. 2. — Ч. IV. — С. 130—134.
10. Онищенко В.О. Аналіз факторів впливу на іноземні інвестиції / В.О. Онищенко, Т.В. Романова // Економіка і регіон: наук. вісн. — Полтава: ПолтНТУ, 2008. — № 2. — С. 3—7.
11. Орловська Ю.В. Стратегічне управління інвестиціями в регіональний розвиток / Ю.В. Орловська. — К.: Знання України, 2004. — 336 с.
12. Уманець Т.В. Методологічні аспекти управління економічним розвитком регіону / Т.В. Уманець // Регіональна економіка. — 2009. — № 1. — С. 22—35.
13. Федулова Л.І. Проблемність регіонів: особливості регіональної політики в умовах нової економіки / Л.І. Федулова, Н.Ю. Буга // Регіональна економіка. — 2008. — № 3. — С. 31—41.

Стаття надійшла до редакції 20.02.2012 р.